

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství odborných předmětů

HODNOTOVÁ ORIENTACE ŽÁKŮ STŘEDNÍ ŠKOLY

THE VALUE ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

Bakalářská práce: 12-FP-KPP-05

Autor:

Podpis:

Ing. Markéta KAŠPAROVÁ

.....

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Petr URBÁNEK, Ph.D.

Počet

Stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
35		2	2	22	

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Markéta Kašparová
Osobní číslo: P09001235
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Učitelství odborných předmětů
Název tématu: Hodnotová orientace žáků střední školy
Zadávající katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Zjistit změny hodnotové orientace žáků střední školy

Požadavky:

Studium problematiky hodnotové orientace

Vytvořit dotazník k dotazování žáků střední školy

Provést analýzu výsledků

Vytvořit strukturu bakalářské práce

Zpracovat data; analyzovat, interpretovat výsledky

Metody:

Dotazování (dotazník)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

HORÁK, J. Kapitoly z teorie výchovy I. a II. Problematika hodnot a hodnotové orientace. Liberec : TU v Liberci, 1997. ISBN 80-7083-224-x.

HORÁK, J. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec : TU v Liberci, 1997. ISBN 80-7083-257-6.

SAK, P. Proměny české mládeže. Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8.

KRAUS, B. Středoškolská mládež a její svět na přelomu století. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.

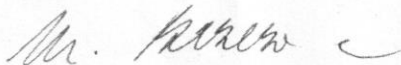
Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Petr Urbánek, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Hodnotová orientace žáků střední školy
Jméno a příjmení autora: Ing. Markéta Kašparová
Osobní číslo: P09001235

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

Ing. Markéta Kašparová

Poděkování

Děkuji doc. PaedDr. P. Urbáněkovi, Ph.D. za konzultace a podporu při práci.

Dále děkuji svým rodičům, přátelům, kamarádům a všem, kteří mi byli nápomocni při zpracování této bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá hodnotovou orientací žáků středních škol.

Na základě zadání práce bude vytvořen dotazník, který bude distribuován do středních odborných škol a středních odborných učilišť.

Teoretická část práce je zaměřena na vymezení základních pojmů v dané oblasti a na ilustraci respondenta. Zabývá se především jeho psychickým, fyzickým a psychologickým vykreslením v období, kdy si vybírá střední školu a obdobím, kdy respondent ukončuje své studium.

Praktická část vychází z kvantitativního výzkumu, který byl uskutečněn za pomoci dotazníku. V této části práce byl dotazník, který byl distribuován mezi žáky středních škol, vyhodnocen. A na základě výsledků došlo ke srovnání hodnotového systému dnešních žáků středních škol s hodnotovým systémem respondentů středních škol, kteří již byli testováni v minulosti.

Abstract

The thesis deals with the value orientation of students of secondary schools. On the base of assignment there will be made a questionnaire which will be distributed to secondary vocational schools and secondary vocational schools.

The theoretical part focuses on the definition of basic concepts in that field and on the illustration of the respondent. It mainly deals with respondent's mental, physical and psychological depiction during the period of choosing a secondary school and when the respondent completes his studies.

The practical part is based on quantitative research, which was realized by the questionnaire. In this part of work was evaluated the questionnaire which was distributed among the students of secondary schools. On the base of the result was made a comparison of the value system of today's secondary school students and a value system of respondents who have been tested in the past.

Klíčová slova

Hodnotová orientace

Hodnota

Členění hodnot

Adolescence

Pubescence

Dotazník

Key words

The value orientation

The value

Breakdown of values

Adolescent

Pubescent

Questionnaire

Obsah

1. Úvod.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
2. Žáci středních škol	12
2.1. Charakteristika období dospívání.....	12
2.1.1. Charakteristika období dospívání z psychologického hlediska	13
2.1.2. Charakteristika období dospívání ze sociálního hlediska	13
2.2. Pubescence	14
2.3. Adolescence	14
3. Vymezení pojmů hodnota a hodnotová orientace.....	16
3.1. Pojem hodnota.....	16
3.1.1. Členění hodnot.....	18
3.1.2. Význam hodnot.....	19
3.2. Hodnotová orientace	19
3.2.1. Vývoj hodnotové orientace	21
4. Hodnotová orientace ve výzkumu P. Saka	22
II. PRAKTICKÁ ČÁST	24
5. Výzkum hodnotových orientace	25
5.1. Předmět a cíle výzkumu	25
5.2. Výzkumné otázky.....	25
5.3. Metoda sběru dat.....	26
5.4. Složení souboru.....	26
6. Výsledky a diskuse	27
6.1. Zjištěné preference a srovnání s 1996	28
6.2. Diskuze.....	32
7. Závěr	34
8. Použitá literatura	36

9.	Seznam obrázků, grafů a tabulek	38
10.	Příloha	39

1. Úvod

Na dětech a mládeži stojí vývoj budoucí společnosti. Jejich vývoj je determinován hodnotovou orientací, proto se o hodnotovou orientaci mládeže zabývá mnoho pedagogů, psychologů a sociologů.

Cílem bakalářské práce je zjistit změny v hodnotové orientaci a s tím související strukturu hodnot.

Teoretická část práce je složena ze dvou částí. První část se zabývá vymezením pojmu hodnoty a hodnotové orientace. Jejich význam a členění. Druhá část je zaměřena na charakteristiku žáků středních škol. Jejich psychický vývoj v období puberty a adolescence.

Praktická část je zaměřena na výsledky výzkumu. K provedení výzkumu je použito dotazníku, jenž vychází z výzkumu PhDr. Petra Saka. Tento výzkum je s výzkumem PhDr. Petra Saka z roku 1996 srovnáván.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2. Žáci středních škol

2.1. Charakteristika období dospívání

Dětství a dospívání je významné vývojové období lidského života. Pro charakteristiku těchto období je využito periodizace vývojových období J. Čápa (1983, str. 103), který vymezuje následující stádia:

- *prenatální*, jež je období embryonálního vývoje;
- *rané dětství*, které představuje období od narození do dosažení tří let věku dítěte.

V tomto období lze rozlišovat další dvě stádia:

- *kojenecké*, jež je období do prvního roku života;
- *batole* je od jednoho do tří let věku;
- *předškolní věk*, který představuje období od tří do šesti let věku;
- *školní věk*, i toto období, v rámci školního věku, lze dělit na:
 - mladší (první až pátý ročník základní školy),
 - střední (šestý až devátý ročník)
 - starší (věk škol druhého cyklu);

V tomto školním věku je možné vyčlenit dvě období: pubescenci a adolescenci.

- *dospělost*, která začíná přibližně po dovršení dvaceti let;
- *pokročilý věk* neboli stáří.

Zde je nutné upozornit, že časové vymezení příslušných období je pouze orientační a že závisí na celé řadě různých faktorů, např. na pohlaví, výživě, velikosti místa, v němž jedinec bydlí apod. Výrazné jsou i individuální rozdíly, které jsou patrné při srovnání žáků téže třídy či stejného věku.

Jedinec je formován sociálními a výchovnými podmínkami. Tyto podmínky ovlivňují somatický i psychický vývoj jedince, vývoj intelektu i rysů osobnosti, jeho fyzické i psychické zdraví.

Vstup dítěte do školy představuje důležitý mezník v životě jedince. Dítě má společenské povinnosti, které přesahují rámec rodiny. Vstup do školy může být určitým znakem vyspělosti.

Ve škole dochází k rozvoji procesů (jako je rozvoj procesu paměti, pozornosti, vytrvalosti a sebeovládání), stavů a vlastností. To jedince k osvojení celé řady vědomostí a dovedností a také jej podněcuje k zájmům.

Pokud je dítě psychicky a sociálně zajištěno bývá následující školní věk až do puberty obdobím relativně klidného

Období dospívání a mládí patří k nejkritičtějším a nejobtížnějším vývojovým stadiím. Jedná se o období, jež je přechodem z dětství do dospělosti. Přechod do dospělosti je velmi náročný po všech stránkách, mezi tyto stránky lze zahrnout stránku biologickou, sociální i psychologickou. Jedinec musí biologicky vyspět a současně přejít k plnění společenských úkolů a povinností.

2.1.1. Charakteristika období dospívání z psychologického hlediska

Období dospívání často označováno jako období emoční lability. Pohlavní dozrávání a pudový tlak ovlivňují vývoj jedince. Charakteristickými projevy této etapy života jsou emoční nestabilita, negativismus, impulzivita, nestálost atd. Vyvíjí se základní schopnosti, dovednosti a zájmy: motorika, percepce, abstraktní myšlení, řeč, roste slovní zásoba. Rychlý rozvoj vede k novým a hlubším zájmům (sport, četba, hudební nebo výtvarná tvorba atd. Dospívající mají pružné a tvořivé myšlení. Jedinec pracuje s obecnými a abstraktními pojmy, při řešení problému uvažuje o alternativních řešeních a je schopen vytvářet domněnky.

Dalším vývojovým úkolem je vývoj emocí, což způsobuje emancipaci od rodiny a navazování vztahů k vrstevníkům a utváření sexuálních postojů.

Výběr povolání je důležitou součástí vývojového úkolu jedince a tím je dána jeho identita.

Hlavním cílem dospívání je vytvoření osobní identity, osamostatnění se a nalezení společenského uplatnění (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 143 – 157).

2.1.2. Charakteristika období dospívání ze sociálního hlediska

Jak vysvětluje M. Vágnerová, neexistuje samostatné období dospívání. Životní etapě přechodu z dětství do dospělosti není přisuzován zvláštní význam. Jedinec je

ihned přijat do společnosti dospělých. V rozvinutých zemích se nároky na dospělé členy zvyšují. Je vyžadována delší příprava v podobě studia a životní praxe.

Období pozdní adolescence je chápáno jako období volnosti. Jedinec svobodně experimentuje v nejrůznějších směrech.

Mladiství si vytvářejí vlastní subkulturu s odlišným vyjadřováním, oblečením, účesy, hudebním vkusem. Tato etapa je rodiči a starší generací chápána rozdílně. Výchovné vedení je proto nejednotné. Rychlé společenské proměny mohou být příčinou mnoha obtíží při výchově mládeže (Vágnerová, 2005, s. 325).

2.2. Pubescence

Pubescence je doba předcházející adolescenci. Zároveň období adolescence ovlivňuje.

V období pubescence začíná zvyšování kompetencí a prohlubování vědomostí. Pokud jedinec dosahuje dobrých výsledků a je kladně hodnocen, jeho sebevědomí se zvyšuje, v opačném případě dochází ke komplexu méněcennosti. Důležitým prvkem je jeho začlenění do společnosti, kde získává sociální interakce. V tomto období začíná klesat závislost na rodičích a přibývá kritika dospělých jedinců. Pubescent chce být především partnerem, ve skupině hledá uspokojení, jistotu a kladné hodnocení, tím získává vyšší sebevědomí.

2.3. Adolescence

Pojem adolescence pochází z latinského slovesa „adolescere“, což znamená dorůstat, dospívat nebo mohutnět (Macek, 1999, s. 11). V českém jazyce se termín volně zaměňuje s označením dospívající, dorost či mládež. Adolescence je většinou datována věkem 15 až 20 (22) let a je spojována s řadou změn, a to na úrovni biologické, psychické a sociální. Je totiž přechodem mezi dětstvím a dospělostí (Macek, 1999, s. 11).

Adolescence je obdobím ustalování a završení tělesného a duševního vývoje jedince. Část mládeže v tomto období ukončuje všeobecné vzdělání na střední škole či na odborných učilištích. Někteří jedinci nastupují do zaměstnání, jiní zase pokračují ve studiu na vysoké škole. V chování jedinců se začíná projevovat individualismus. Vysoká intelektuální úroveň adolescenta, současné rozšiřování poznatků, jejich třídění,

schopnost samostatně myslet, to vše vytváří nezbytné předpoklady k tomu, aby si jedinec začal utvářet názor.

Adolescentní jedinec si stanovuje životní cíle. Za předpokladu, že dospělí uznávají osobnost adolescenta, se vyvíjí pozitivní vztahy především mezi ním a dospělými. V takovém případě si adolescent dospělých váží a je jim nakloněn, což se projevuje přijímáním vysvětlování, argumentů i poučování. Na druhé straně těžce snáší mentorování, podceňování, ironii či hrubé zacházení s jeho osobou, takový přístup může vést k roztržkám a konfliktům mezi ním a dospělými, v krajních případech i k rozchodům dětí s rodiči. Vzor dospělého je stále důležitý a mladý jedinec projevuje tendenci k napodobování.

Adolescentův vztah k vrstevníkům se projevuje v kamarádských vztazích, jež se upevňují, prohlubují a jsou trvalejší než v pubertě. Základem utváření kamarádských vztahů je vzájemná důvěra a porozumění ve všech důležitých otázkách.

V období adolescence se projevuje potřeba navazovat vztahy s více lidmi. Mladí lidé si začínají vytvářet svoji společnost, jejímiž členy jedince spojují společné zájmy, vzájemné sympatie a společné akce. Ke změnám dochází rovněž ve vztahu k jinému pohlaví, v tomto období se utváří milostné vztahy a vznikají první lásky.

Adolescent rovněž zaujímá vážnější a odpovědnější vztah ke své vlastní osobě. Projevuje snahu o sebepoznání. Tím se snaží poznat své kladné i záporné vlastnosti. Adolescenti vyvíjejí úsilí o sebeutváření a sebezdokonalování prostřednictvím sebevýchovy, s jejíž pomocí se snaží odstranit nežádoucí vlastnosti. S touto souvislostí, s odhalováním kladných a záporných vlastností, si adolescenti vytváří svůj mravní ideál. Na rozdíl od pubescentů, jimž mravní hodnoty představuje konkrétní osoba (např. rodič, třídní učitel, známý sportovec nebo umělec apod.). Vlastnosti mravního ideálu, k nimž dospěje, jsou vzorem a cílem jeho snažení.

Adolescent je ve svém rozhodování rozvážnější, umí lépe uvážit, jak skuteční vytčené cíle, je vytrvalejší. Má zdravou odvahu, iniciativu, houževnatost a optimismus. Umí překonávat překážky, protože chce dokázat své schopnosti. Pokud mu okolní prostředí nevychází vstříc, když je neustále podceňován, bývá popudlivý, neochotný, vzdorovitý až agresivní. O své rovnocenné postavení mezi dospělými mladí lidé bojují houževnatě, často i nepřiměřenými způsoby. Tímto lze vysvětlit některé nežádoucí odchylky v jejich chování jako např. výstřední oblékání, silácké způsoby, hrubé vyjadřování, nadměrnou konzumaci alkoholických nápojů, zneužívání jiných návykových látek apod.

3. Vymezení pojmů hodnota a hodnotová orientace

3.1. Pojem hodnota

Hodnota je jedním z neproblematičtějších termínů, které jsou diskutovány v psychologii, sociologii či filozofii.

Zkoumání hodnot a hodnocení ve společenských vědách má dlouholetou tradici, je však používán stále velmi neurčitě. Jakkoliv hodnoty s citovanými pojmy bezpochyby souvisí, jsou přece jen něčím jiným. Proto nezbytné tento pojem vysvětlit.

Pojem hodnota se vyskytuje již v době antiky. Používali jej i dva největší myslitelé starověku – Platón (427 - 347 př. n. l.) a Aristoteles (384 - 322 př. n. l.). Následovně se pojem hodnoty vyvíjel v rámci různých filozofických směrů. Ve středověku se tímto pojmem zabýval Tomáš Akvinský (1225 - 1274). V novověku se tímto pojmem zabývali například John Lock (1632 - 1704) nebo Immanuel Kant (1724 - 1804).

Blahoslav Zbořil ve své práci *Poznání, hodnocení a tvoření norem* (1947) považuje hodnoty za vztahy určené objektivními zákonitými vztahy objektů k určitým tendencím. Jejich podstata podle něj spočívá v souhlasu či nesouhlasu objektu k určitým tendencím společnosti.

S. Kučerová (1996, str. 65) hovoří o hodnotách ve dvou smyslech. A to ve smyslu širším a ve smyslu užším. Hodnoty v širším slova smyslu rozumí vše, co přináší uspokojení potřeb či zájmů, lze zde hovořit o prioritách. Hodnoty v užším slova smyslu jsou hodnoty základními, jež odpovídají vyšším normám či ideálům, tedy je lze nazvat skutečnými hodnotami.

Vladimír Smékal (2002, str. 256) uvádí, že o pojmu hodnota, lze uvažovat několika způsoby. Lze ji chápat jako o obecný cíl, o který jedinec usiluje. Dále ji lze chápat jako prostředek, jehož využíváním může jedinec dosáhnout pro něj něčeho významného. Pojem hodnota lze také chápat jako důvod, kvůli kterému stojí za to usilovat nebo se jemu vyhýbat. Také jako kritéria, jimž oceňujeme a poměřujeme objekty či události.

Podobné pojetí hodnoty podle Milтона Rokeacha (1972) klade důraz také na složku motivační. To znamená, že pokud jedinec uznává určitou hodnotu, pak přizpůsobuje určitým způsobem své jednání či cílový stav, jímž dává přednost před alternativními způsoby jednání či cílovými stavy, a to z osobních i sociálních důvodů.

Hodnoty se utvářejí a mění u každého jedince v průběhu života. P. Cakirpaloglu (2004) konstatuje, že vývoj lidských hodnot je determinován procesy fylogenetických a ontogenetických zákonů. V průběhu procesu hodnocení je nutné klást důraz na obecné vývojové faktory.

S hodnocením je svázán proces osvojování hodnot. Tento proces probíhá podle Jaroslava Hudečka (1986) v pěti etapách:

1. *informace* – jedinec se dozvídá o hodnotách o podmínkách realizace;
2. *transformace* – přeložení do vlastního srozumitelného jazyka;
3. *angažování* – jedinec poznanou hodnotu přijímá či nepřijímá;
4. *inkluze* – po přijetí hodnot a začlenění do hodnotového systému se jedinec sám angažuje;
5. *dynamizace* – na základě přijetí či nepřijetí hodnoty se mění osobnost člověka.

Pokud některá z fází chybí, není proces osvojení kompletní. Vlivem toho dochází přejímání cizích názorů a chování.

Uvedenou etapizaci procesu osvojení hodnot je možné doplnit o fáze stabilizace a udržování hodnot

Petr Sak ve své práci, *Proměny české mládeže* (2000), definoval hodnoty a hodnotovou orientaci. Ve své práci označil, že hodnoty a hodnotová orientace jsou součástí energetické stránky osobnosti. Spolu s potřebami zájmy a postoji vytvářejí motivaci k jednání člověka a určují směr tohoto jednání. Ta část potřeb, která bývá charakterizována jako základní, vztažená především k biologickému systému člověka, vytváří základní motivaci působící na člověka s velkou naléhavostí, ale v relativně krátkém časovém úseku.

Hodnoty představují, podle P. Saka, oproti základním potřebám, motivaci více socializovanou a kultivovanou. Hodnoty nepředstavují izolované prvky motivační struktury jedince bez vzájemných vazeb. Vedle preferenčního významu konkrétní

hodnoty pro jedince, může každého charakterizovat i struktura těchto hodnot. Stejná preferenční síla hodnot může při jiné hodnotové konfiguraci představovat jiný hodnotový subjekt.

Výsledný obraz preferencí a korelací tvoří hodnotovou orientaci člověka. Proto je významné sledovat nejen preference dílčích hodnot, ale i souhrnnou strukturu vzájemných hodnotových vazeb.

Současné psychologické koncepce hodnot vycházejí z filozofického základu, ale objevuje se v nich snaha přistupovat i v teorii k hodnotám tak, aby bylo možno vyjádřit je v pojmech převeditelných do sféry operacionální a zjišťovat je pak v konkrétních situacích u konkrétních jedinců nebo skupiny osob.

3.1.1. Členění hodnot

Hodnoty je možné členit podle různých kritérií.

Viktor Emanuel Frankl (1996) dělí hodnoty do tří skupin, a to tvůrčí, zážitkové a postojové. Tvůrčí hodnoty je možné je realizovat pouze prostřednictvím určitých činností. Zážitkové hodnoty se uskutečňují procesem prožívání. Postojové hodnoty se podílejí na přijímání zvláštních hodnot jedincem.

Lorenzová uvádí, že pojetí hodnot je možné rozdělit do dvou proudů (1999, str. 41). Prvním proudem je proud komunitaristický, který se objevuje v důsledku působení moderny. Silně a vlivně se rovněž podílejí na vzniku nových hodnotových orientací. V porovnání s tradičním pojetím hodnot nastupuje nová koncepce hodnot, která umožňuje oceňování individuálních zvláštností druhého jedince. Druhým proudem je proud liberální. Hodnoty v tomto proudu představují svobodu a autonomii jedince.

Josef Horák (1997) člení hodnoty do čtyř skupin. Skupiny objektivistické, kde hodnoty lze chápat jako kvality, které vyplývají z podstaty věcí a jevů. Další skupinou hodnot jsou hodnoty subjektivistické. Podle tohoto pojetí se hodnoty vytvářejí a zabudovávají do hodnotového systému jedince. Třetí skupinou hodnot jsou hodnoty relaciové, které řeší bipolaritu, přičemž objektivní vlastnosti věcí bez vztahu k člověku jsou hodnotově irelevantní. Poslední skupinou hodnot jsou hodnoty

instrumentalistické, kde se hodnotou pro jedince může stát určitá věc nebo vztah za předpokladu, že uspokojuje jeho potřebu.

3.1.2. Význam hodnot

Význam hodnot bývá hojně diskutován.

Obecné hodnocení významu hodnot shrnuje P. Cakirpaloglu (2004, str. 405). Podle jeho mínění hodnoty představují uvědomělé tendence ustanovující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.

J. Hudeček (1986) shrnuje význam hodnot. Podle něj hodnoty rozhodují o tom, jak budeme oceňovat různé objekty. Tím vzniká hierarchizovaný systém hodnot, který je základem poznávání. Uznáním příslušných hodnot je podmínkou vzniku emocí. Uznáním hodnot vzniká určitá motivace. Uznávané hodnoty fungují jako regulátory motivace.

V současné době se často mluví a diskutuje krizi hodnot. Za příčinu vzniku této krize bývá označován hodnotový relativismus. Relativismus byl v počátcích pokusem o jiný náhled na hodnoty a hodnotovou orientaci. S tím bylo spojeno přehodnocování interpretace hodnot a jejich významu pro člověka. Někteří autoři zpochybňují krizi hodnot a argumentují tím, že vstupují do popředí hodnoty tolerance, sociální spolupráce, ochrany oprávněných specifických zájmů minorit a slabších.

3.2. Hodnotová orientace

Soustavy hodnot bývají označovány jako hodnotové orientace. Hodnotová orientace zásadním způsobem ovlivňuje jednání jedince (Horák, J., 1997, str. 11).

Člověk hodnotí to co je dobré, prospěšné, špatné nebo nežádoucí a tím dává věcem určitý význam neboli hodnotu, jak uvedl Rudolf Kohoutek ve své knize *Úvod do psychologie osobnosti* (1974). Hodnotou tedy nazývá věc, která je pro jedince potřebná a drahá. Dále pak uvádí, že rozliční lidé mají rozličné systémy a hierarchie hodnot. Osobní systém hodnot nemusí nutně souhlasit se systémem hodnot společnosti. Některé

hodnoty mohou být pro konkrétní osobu velmi důležité a pro druhého mohou být naprosto nedůležité, lhostejné.

Hodnoty a ideály jsou důležitými motivy chování, protože do jisté míry určují stanoviska a směr, kterým se budou jedinci ubírat.

Osobní hierarchie hodnot se během života mění v závislosti na okolí.

Hodnotová orientace je procesem, v němž se navzájem ovlivňují orientace a hodnoty.

Vedle osobnostních charakteristik jsou hodnotové orientace podle J. Hudečka (1986) determinovány také materiálními podmínkami, sociálními a výchovnými.

Německý filozof, psycholog a pedagog Eduard Spranger (viz Smékal, V., 2002) rozlišuje mezi šesti typy poznání světa. Tyto typy hodnotových systémů a hodnotových orientací poznání světa vyjadřují duchovní principy – pravdu, lásku, krásu, moc, užitek a boha. Spranger rozeznává následujících šest typů lidí:

1. *teoretický člověk*, který hledá poznání pravdy;
2. *estetický člověk*, který hledá harmonii;
3. *ekonomický člověk*, jehož cílem je vlastní existence;
4. *sociální člověk*, který rád koná dobro;
5. *mocenský typ*, který touží po moci a ovládnutí druhých;
6. *náboženský člověk*, který hledá vyšší smysl života.

V. Smékal klasifikuje hodnotové orientace na:

- *autotelické*, které mají účel pro sebe sama;
- *heterotelické*, které směřují ke zvýšení významu druhých hodnot;
- *hypertelické*, které jsou zaměřeny na nadřazené cíle a ideály.

Vznik a vývoj hodnotových orientací závisí na různých faktorech. Mezi tyto faktory patří stupeň vrozené emocionální vnímavosti. Dále pak stupeň rozvoje a diferenciací potřeb. A v neposlední řadě také stupeň rozvoje ostatních systémů. Je nutné mít tyto faktory na mysli v rámci výchovně vzdělávacího procesu.

Hodnotová orientace je problematičtým tématem zejména u dětí a mládeže. Tento problém tkví ve dvou důvodech. Tím prvním důvodem je, že v procesu jejich vývoje dochází k postupnému utváření hodnot. Tento proces je ovlivňován řadou nejrůznějších faktorů. Druhým důvodem je pak skutečnost, že na základě poznání

hodnotové orientace dětí a mládeže lze do jisté míry predikovat, jak bude současná společnost vypadat za několik let, tedy jaké jsou tendence jejího vývoje.

3.2.1. Vývoj hodnotové orientace

Hodnotová orientace je systémem hodnot, které ovlivňují jedincovo chování, jednání a rozhodování. Tím dochází k odrážení jeho charakterových vlastností a temperamentu. Hierarchie hodnot se individuálně odlišuje, mění a formuje během života. Nejčastěji je ovlivňována zvenčí, tedy sociálním okolím, jako jsou přátelé, instituce, multimédia a masmédia. Předpokladem pro vznik a utváření hodnotového systému je rodinná výchova.

Hodnotová orientace úzce souvisí s potřebami. V. Smékal tvrdí, že člověk se liší od živočichů svobodou volby. Potřebami jsou nazývané pocity a prožitky nedostatku nebo nadbytku, jak uvádí autoři *Psychologie pro právníky* (2007). Potřeby jsou podle nich nejdůležitějším druhem motivů. Za uspokojenou potřebou následuje další potřeba, pokud ta není uspokojena nebo naplněna v dostatečné míře, může člověka dovést až k deprivaci nebo k frustraci.

Žebříček hodnot se během života postupně mění. S tím je spojení i to, že jiné hodnoty a postoje uznávají dospělí a jiné dospívající. Uvažování jednotlivých generací je zpravidla odlišné. To je především dáno tím, že každá z generací vyrůstala v jiných společenských podmínkách, to zároveň ovlivňuje hodnotovou orientaci. Mladý člověk, který vyrůstá v moderní době, zaujímá jiné postoje, názory a vychází z vlastních zkušeností. Často odmítá představu starší generace. Běžně tak dochází k rozporům v hodnotovém systému rodičů a jejich potomků. Důležitým úkolem rodičů je nasměrování dítěte tak, aby se dokázalo rozhodovat, umělo samostatně jednat a umělo se vyvarovat negativních projevů chování. A také neposlední řadě mu pomáhat při hledání své životní cesty. Po ujasnění hierarchie hodnot získá jedinec představu o svých cílech života.

P. Sak (Sak, 2000, s. 78) rozlišuje ve svých výzkumech sedm hodnotových orientací:

1. *Materialistická orientace*, která je tvořena hodnotami: majetek, mzda, společenská prestiž, úspěšnost. Takovýto jedinec chce být v centru pozornosti, ale sám společnosti nic nepřináší. Jeho prioritou je hromadění majetku.
2. *Profesně – rozvojová orientace*, jež zastupují hodnoty vzdělání, osobního rozvoj, úspěšnosti v zaměstnání a zajímavá práce. Cílem jedince je seberozvoj a seberealizace.
3. *Reprodukční orientace*, jedinec žije pro zachování lidského rodu.
4. *Globální orientace* je zastoupena hodnotami zdraví a životního prostředí. Tyto hodnoty vyjadřují zájmy lidského rodu, které jsou podmínkou lidské existence.
5. *Liberální orientace*. Liberálně orientovaný jedinec si cení především svobody, demokracii a soukromého podnikání.
6. *Sociálně – hodnotová orientace*. Jedinec upřednostňuje hodnoty: být užitečný druhým, veřejně prospěšná práce nebo politická angažovanost. Je důležitá při hledání vlastní identity, které probíhá prostřednictvím vrstevnických vztahů.
7. *Hédonistická orientace* je orientací na zájmy, záliby, přátelství, lásku.

4. Hodnotová orientace ve výzkumu P. Saka

P. Sak již od roku 1982 sleduje stejnou metodikou hodnotovou orientaci. Z tohoto důvodu lze mluvit o sledování generačního vývoje hodnotové orientace mládeže.

Hodnotovou orientaci sleduje prostřednictvím souboru hodnot, kterých bylo původně sedmnáct, posléze byl tento soubor rozšiřována až na dvacet tři. Jedná se o následující hodnoty: politická angažovanost, soukromé podnikání, společenská prestiž, majetek, být užitečný druhým, úspěšnost v zaměstnání, zájmy a koníčky, plat, vzdělání, zajímavá práce, rozvoj osobnosti, rodina a děti, pravda a poznání, demokracie, životní prostředí, životní partner, svoboda, přátelství, láska, zdraví, Bůh, veřejně prospěšná činnost a mír. Ke všem zmíněným hodnotám respondenti uvádějí za použití pětistupňové škály. Podle vlastního úsudku přiřazují dané hodnotě určitý stupeň z této škály. Pro každou hodnotu je vypočítán index, jenž je aritmetickým průměrem.^[1]

Výsledky výzkumu, který provedl P. Sak v roce 1996, jsou zaznamenány v tabulce 1. Jak je z této tabulky patrné, v rámci tohoto výzkumu byly nejvíce preferovány hodnoty zdraví, láska a přátelství, tedy hodnoty, které jsou určitým způsobem vztaženy k subjektu. Naproti tomu nejméně preferovanou hodnotou je hodnota politické angažovanosti.

Pořadí	Hodnota	Index
1	<i>Zdraví</i>	4,77
2	<i>Láska</i>	4,53
3	<i>Životní partner</i>	4,52
4	<i>Přátelství</i>	4,49
5	<i>Rodina, děti</i>	4,46
6	<i>Rozvoj osobnosti</i>	4,38
7	<i>Úspěšnost v zaměstnání</i>	4,27
8	<i>Zájmy, koníčky</i>	4,25
9	<i>Vzdělání</i>	4,12
10	<i>Svoboda</i>	4,09
11	<i>Plat</i>	4,07
12	<i>Být užitečný druhým</i>	4,06
13	<i>Pravda, poznání</i>	4,01
14	<i>Zajímavá práce</i>	3,92
15	<i>Majetek</i>	3,89
16	<i>Demokracie</i>	3,79
17	<i>Životní prostředí</i>	3,69
18	<i>Společenská prestiž</i>	3,1
19	<i>Soukromé podnikání</i>	2,97
20	<i>Politická angažovanost</i>	1,65

Tabulka 1 Výsledky výzkumu P. Saka

Dlouhodobým sledováním dospěl P. Sak k závěru, že nedochází k radikálním posunům v hodnotové orientaci mládeže. Při pozorování vývoje je možno pozorovat změny velikostí indexů hodnot, tak i v posunu pořadí. Podle P. Saka mají pohyby hodnot dvojí charakter: vývoj v závislosti na životní fázi a generační posun hodnot. První charakter je závislý na životní fázi, která odráží skutečnost, že mladý člověk má odlišné hodnotové orientace než člověk dospělý. Avšak preference některých hodnot se v závislosti na životní fázi nemění. Druhým charakterem je generační posun, který představuje difference hodnotové orientace dvou stejných věkových skupin měřených s určitým časovým odstupem.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. Výzkum hodnotových orientace

5.1. Předmět a cíle výzkumu

Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je zjištění struktury vybraných hodnot u vybraných žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť z pohledu míry preference. Výzkum byl sestaven na základě dřívějších výzkumů.

Cíle výzkumu

Hlavním cílem je zjistit strukturu hodnot u vybraných žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť v závislosti na preferencích.

Dílčím cílem je srovnání výsledků provedeného výzkumu s výsledky výzkumu provedených P. Sakem a posoudit případné změny.

Srovnání výsledků je však problematické. P. Sak se svým výzkumem zabývá několik let a jeho výzkumný soubor je obsáhlý. Proto je obtížné srovnávat jeho výsledky s výsledky této práce. Přesto výsledky budou srovnány a bude se zde hledat tendence mladé společnosti.

5.2. Výzkumné otázky

Výzkumné otázky vycházejí s předmětu a cíle výzkumu. Stanovili se tyto výzkumné otázky:

1. Které hodnoty jsou více preferovány u žáků středních odborných škol?
2. Které hodnoty jsou žáky středních odborných učilišť preferovány?
3. Jsou tyto rozdíly významné?
4. Je hodnotová orientace žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť v současnosti relativně stabilní?

Pokud by se prokázalo, že jsou hodnoty určitým způsobem diferencovány, znamenalo by to, že hodnoty lze u žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť členit podle pořadí oblíbenosti na preferované a méně preferované.

Tato pořadí by odrážela i jejich jednání. Pokud by hodnotová orientace u žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť byla v současnosti relativně stabilní, znamenalo by to, že je i sociální klima ve společnosti relativně stabilní. Pokud by sociální klima, které se promítá do hodnotové orientace žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť bylo nestabilní, bylo by možné zaznamenat změnu hodnotové orientace.

5.3. Metoda sběru dat

Ke sběru dat bylo použito dotazníku, který umožňuje získání poměrně velkého množství dat v relativně krátkém čase. Použitý dotazník je uveden v příloze této práce. Pro jeho formulaci bylo použito výzkumného nástroje, který používá ke svým výzkumům P. Sak. Bylo použito dvaceti hodnot. Mezi ně patří hodnoty: politická angažovanost, soukromé podnikání, společenská prestiž, majetek, být užitečný druhým, úspěšnost v zaměstnání, zájmy a koníčky, mzda, vzdělání, zajímavá práce, rozvoj osobnosti, rodina a děti, pravda a poznání, demokracie, životní prostředí, životní partner, svoboda, přátelství, láska, zdraví.

K těmto uvedeným hodnotám respondenti přidělují body z bodovací škály. Tato škála obsahuje hodnoty 1 až 5. Hodnota 5 označuje vysokou preferenci dané hodnoty a hodnota 1 nízkou preferenci dané hodnoty. Pro vyhodnocení je použito aritmetického průměru, jež je následně považován za index příslušné hodnoty. Z toho vyplývá, že čím vyšší je hodnota indexu dané hodnoty, tím vyšší je preference příslušné hodnoty. Z těchto indexů byl sestaven žebříček preference hodnot od nejvíce preferované po nejméně preferovanou.

5.4. Složení souboru

Soubor je složen z žáků vybraných středních odborných škol a vybraných středních odborných učilišť. Rozdíl mezi těmito dvěma soubory je forma zakončení studia. Žáci středních odborných škol jsou žáky, jejichž studium je zakončeno maturitní zkouškou. Žáci středních odborných učilišť své studium nemají zakončené maturitní zkouškou.

Soubor byl zvolen tak, aby byl počet žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť přibližně stejný. Okruh potencionálních respondentů byl zúžen na žáky středních odborných škol a žáky středních odborných učilišť, kteří byli

v posledním ročníku svého studia. Tento soubor byl zvolen s ohledem budoucí uplatnění žáků.

Respondenti byli osloveni přes vedení škol, které umožnilo provést výzkum. Respondenti byli seznámeni s účelem dotazníku a jeho využitím. Respondenti předem souhlasili se svojí účastí ve výzkumu. Návratnost dotazníku je sedmdesát procent.

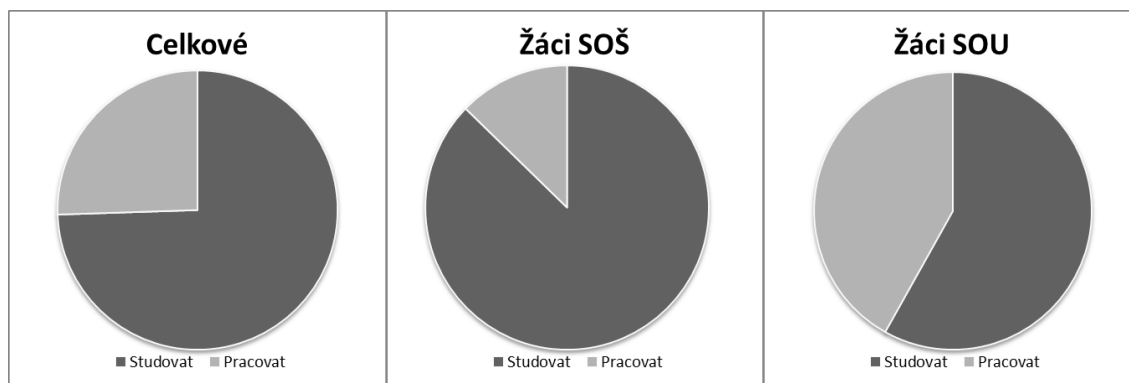
Výzkumu se zúčastnilo 98 respondentů, z toho bylo 55 žáků ze středních odborných škol a 43 žáků ze středních odborných učilišť. Z těchto počtů bylo 6 mužů a 49 žen ze středních odborných škol a 9 mužů a 34 žen ze středních odborných učilišť.

Soubor zahrnoval respondenty z měst, tak i z vesnic. Z rozhovorů s vedením škol bylo zjištěno, že respondenti pochází z různého sociálního původu.

6. Výsledky a diskuse

Jak již bylo řečeno, výzkumu se zúčastnilo 98 respondentů, kteří pocházeli ze středních odborných škol a středních odborných učilišť. Tito respondenti byli dotázáni nejen na věk a pohlaví, ale také na to jakou školu studují.

Mezi tyto otázky byla vložena otázka, zda chtějí po ukončení studia jít pracovat nebo se chystají k dalšímu studiu. 74% ze všech dotázaných respondentů chce jít studovat dál. Při rozdělení respondentů na žáky středních odborných škol a žáky středních odborných učilišť lze zjistit, že 58% žáků ze středních odborných učilišť si chce dodělat maturitu. Považují získání vzdělání s maturitou jako nástroj pro lepší uplatnění na trhu práce. Znázornění procentuálního rozdělení lze vidět na obrázku 2. Oproti žákům středních odborných učilišť 87% respondentů ze středních odborných škol chce jít studovat na vysokou školu. Jejich uvažování se nijak neliší od žáků středního odborného učiliště, ale lze zde nalézt i mnoho odpovědí, že si chtějí prohloubit své dosavadní znalosti, což se u žáků středního odborného učiliště nevyskytuje. Většina dotázaných respondentů, kteří chtějí po ukončení středoškolského studia jít pracovat, se shodují v názoru, že jsou studia pro ně nákladná, případně, že se již hodlají osamostatnit.

Obrázek 1 Grafy s procentuálním rozdělením preferencí práce a studia

6.1. Zjištěné preference a srovnání s 1996

Výsledky výzkumu shrnuje tabulka č. 2, která je zároveň žebříčkem hodnot, který je seřazen podle toho, jak respondenti v průměru hodnotili jednotlivé hodnoty, podle preferencí.

Pořadí	Hodnota	SOU + SOŠ	SOU	SOŠ
1	<i>Zdraví</i>	4,796	4,791	4,800
2	<i>Láska</i>	4,653	4,791	4,545
3	<i>Životní partner</i>	4,469	4,581	4,382
4	<i>Přátelství</i>	4,357	4,395	4,327
5	<i>Rodina, děti</i>	4,337	4,581	4,145
6	<i>Rozvoj osobnosti</i>	4,245	4,186	4,291
7	<i>Úspěšnost v zaměstnání</i>	4,000	4,023	3,982
8	<i>Zájmy, koníčky</i>	3,765	3,628	3,873
9	<i>Vzdělání</i>	3,765	3,000	4,364
10	<i>Svoboda</i>	3,694	3,419	3,909
11	<i>Plat</i>	3,663	3,419	3,855
12	<i>Být užitečný druhým</i>	3,643	3,256	3,945
13	<i>Pravda, poznání</i>	3,633	3,233	3,945
14	<i>Zajímavá práce</i>	3,265	3,209	3,309
15	<i>Majetek</i>	3,235	3,209	3,255
16	<i>Demokracie</i>	3,133	2,837	3,364
17	<i>Životní prostředí</i>	2,878	2,674	3,036
18	<i>Společenská prestiž</i>	2,867	2,651	3,036
19	<i>Soukromé podnikání</i>	2,582	2,791	2,418
20	<i>Politická angažovanost</i>	1,622	1,628	1,618

Tabulka 2 Preference hodnot žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť podle výsledků výzkumu

Jak je v tabulce 2 vidět, na prvních dvou místech se umístily hodnoty zdraví a láska. Tyto hodnoty jsou preferovány téměř všemi respondenty, což naznačují i vysoké indexy těchto hodnot. Obě jmenované hodnoty dosáhly vysokého indexu bez ohledu na studovaný typ školy. Přesto u žáků středních odborných učilišť byla hodnota lásky stejně preferovaná jako hodnota zdraví. Srovnáme-li výsledky tohoto výzkumu s výzkumem z roku 1996, který provedl P. Sak, tak zjistíme, že se obě hodnoty umístily ve stejném pořadí, což naznačuje stabilitu v preferenci u mladé generace.

Na dalším místě se umístila hodnota životního partnera, která je u dotazovaných respondentů vysoce preferována. Tato hodnota se umístila lépe nyní, než u výzkumu P. Saka, která se umístila na šestém místě. S určitou mírou zjednodušení, lze konstatovat, že dotázaní studenti již uvažují o své budoucnosti, ve které vidí svého budoucího životního partnera, což naznačuje jistou touhu o osamostatnění a oproštění se od závislosti na rodičích.

Čtvrté místo je velice rozmanité z pohledu rozdílů u jednotlivých skupin. Index, který hodnotí všechny respondenty bez ohledu na studovanou školu, ukazuje, že toto místo obsadila hodnota přátelství, kterou žáci středních odborných škol i žáci středních odborných učilišť umístili na místo páté. Avšak před hodnotou přátelství žáci středních odborných škol, preferují hodnotu vzdělání jako jednu z vysoce postavených hodnot a žáci středních odborných učilišť preferují hodnotu rodiny a dětí, což souvisí i se zaměřením škol. Školy typu učilišť jsou zaměřeny na praxi a okamžité uplatnění na trhu, zatím co školy typu středních škol kombinují možnost uplatnění s možností studijního růstu. Zároveň toto umístění souvisí s největší pravděpodobností tím, že jedinci se musejí rozmyslet nad způsobem obživy, čímž si uvědomují význam těchto hodnot pro snazší uplatnění na trhu práce. Úplně rozdílnou hodnotu umístili respondenti P. Saka na čtvrté místo, a to hodnotu svobody. Zatím co respondenti ze středních odborných škol a středních odborných učilišť umístili tuto hodnotu na průměrné desáté místo.

Rozvoj osobnosti je poslední hodnotou, kterou lze řadit do kategorie nejvíce preferovaných žáky středních odborných škol a žáky středních odborných učilišť. Obě skupiny tuto hodnotu svým hodnocením umístili na šesté místo. Zatímco respondenti P. Saka tuto hodnotu umístili až na místo třinácté. Tento jev může souviset s uplatněním na trhu práce. Nejspíše z tohoto důvodu je umístění hodnoty rozvoje osobnosti následováno hodnotou úspěšnosti v zaměstnání. Avšak žáci středních odborných škol

před tuto hodnotu umístili hodnotu rodiny a dětí. Pro tyto žáky je důležitější vzdělání než založení rodiny.

Hodnota vzdělání je další hodnotou, která se umísťuje na průměrném devátém místě. Pro žáky středních odborných škol je, jak již bylo řečeno, tato hodnota velmi důležitá a proto se umístila u těchto respondentů na čtvrtém místě, ale pro žáky středních odborných učilišť tato hodnota je nedůležitá. Umístili ji na patnácté místo v žebříčku hodnot. Podobného umístění hodnoty vzdělání dosáhla tato hodnota ve výzkumu P. Saka, kdy ji respondenti umístili na místo čtrnácté. Z toho lze usuzovat o různém vnímání této hodnoty. Respondenti z řad žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť vnímají hodnotu vzdělání rozdílně a to z důvodů uvažování o budoucnosti. Většina žáků středních odborných škol chce jít dále studovat na školu vysokou.

Desátou pozici v hodnotovém žebříčku obsadila hodnota svobody, která u žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť již nepředstavuje tak důležitou roli jako u respondentů P. Saka, jehož respondenti umístili tuto hodnotu na třetí místo v hodnotovém žebříčku.

Jedenácté místo patří hodnotě mzda. Je zajímavostí, že pro žáky středních odborných škol a žáky středních odborných učilišť je tato hodnota méně důležitá než úspěšnost v zaměstnání. Rozdíl činí u žáků středních odborných škol pět příček a žáků středních odborných učilišť tři příčky. Lze se tedy domnívat, že tito respondenti chtějí raději pracovat v práci, která je baví a zajímá nezávisle na mzdovém ohodnocení. Možná právě proto své zájmy a koníčky jako hodnotu v hodnotové orientaci řadí před platovou hodnotu, ale až za úspěšnost v zaměstnání. U respondentů P. Saka je tomu obráceně. Jeho respondenti řadili mzdovou orientaci nad hodnotu zájmů a koníčků, dokonce mzdová hodnota předcházela úspěšnosti v zaměstnání. Tito respondenti umístili svým hodnocením hodnotu mzdy na desátou příčku, hodnotu úspěšnosti v zaměstnání na příčku dvanáctou a hodnotu koníčků až na patnácté místo. Lze se tedy domnívat, že se mění pohled na budoucí zaměstnání. Nedílnou zajímavostí je ale i fakt, že respondenti z řad žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť za všechny tyto zmíněné hodnoty svým hodnocením umístili hodnotu zajímavé práce a to žáci středních odborných škol na místo patnácté a žáci středních odborných učilišť na místo třinácté. Otázkou je, co si pod tímto pojmem představili. Jen těžko usuzovat, co je k tomu vedlo, protože respondenti P. Saka umístili tuto hodnotu hned za hodnotu platu, což lze považovat za logické, případně by i tato hodnota mohla předcházet všem

zmíněným hodnotám jako je úspěšnost v zaměstnání či mzdy. S těmito hodnotami souvisí i hodnota soukromého podnikání, která obsadila průměrné devatenácté tedy předposlední místo. Z postavení těchto hodnot lze usuzovat, že si žáci neuvědomují, jak lze všech předcházejících hodnot dosáhnout.

Není jistě bez zajímavosti, že dnešní mladá generace si daleko méně cení hodnoty demokracie, která u žáků středních odborných škol obsadila čtrnácté místo a žáků středních odborných učilišť se umístila na šestnácté příčce. Respondenti P. Saka umístili tuto hodnotu na deváté místo. Tento fakt lze vysvětlit tím, že pojem svobody dnešní generace mladých se nezužuje pouze na oblast politiky, ale dává mu širší význam (např. svoboda víry,...). To také může souviset s mediální ‚masáží‘, s kterou se každodenně stýkají, jež probírá různé kauzy z oblasti politiky, kriminality, korupce či jiných negativních jevů ze života společnosti, což se odráží v poněkud nižším cenění hodnoty demokracie u dnešní mládeže.

Hodnota životního prostředí se výrazně propadla z páté příčky v žebříčku hodnot z výzkumu P. Saka na příčku sedmnáctou. Dnešní mladá generace nejspíše považuje kvalitu životního prostředí za kvalitní z důvodu jeho zlepšení v posledních letech za něco samozřejmého. To reflektuje i tento fakt v hodnocení této hodnoty.

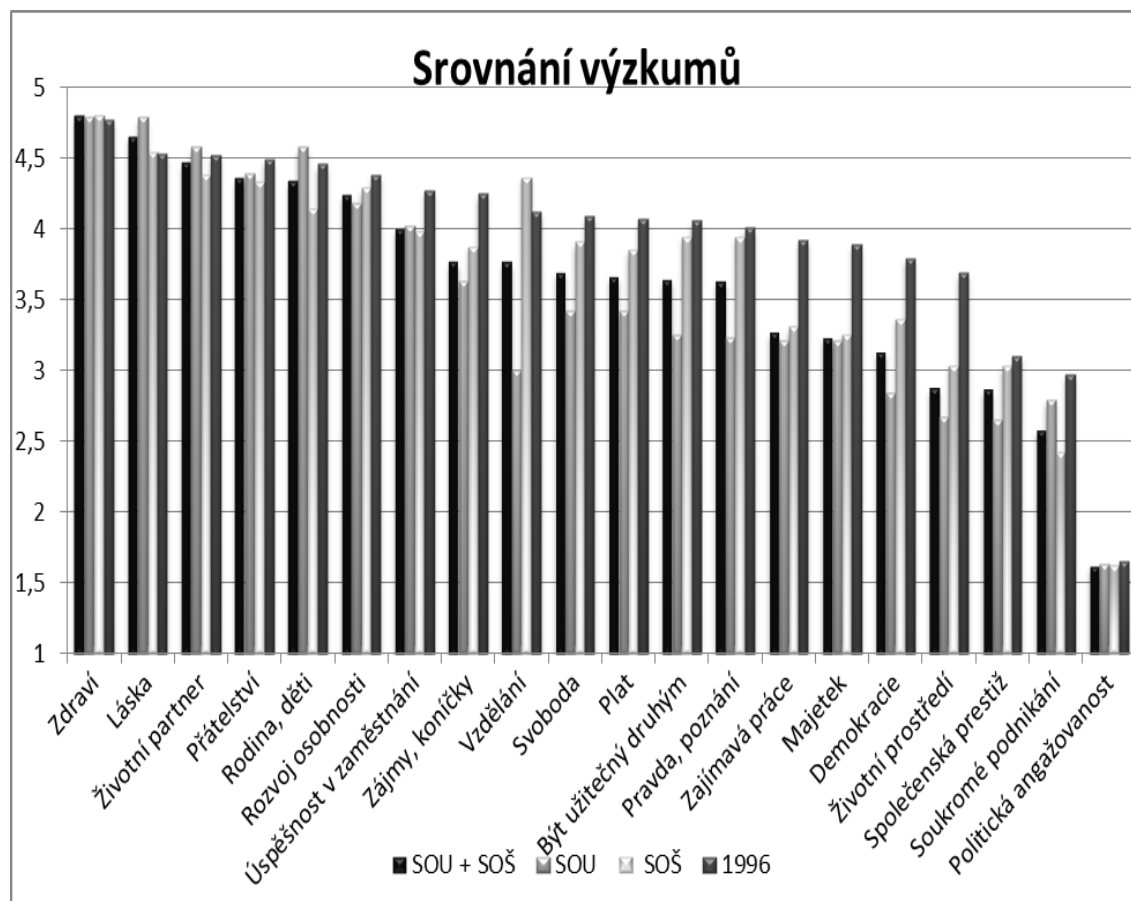
Přestože by se mohlo zdát, že dnešní mládež je materialisticky zaměřená, tak tato hodnota se umístila v třetí třetině hodnotového žebříčku. Toto obecné povědomí o materialistické mládeži nekoresponduje s výzkumem P. Saka, v němž se hodnota majetku umístila o dvě hodnoty níže.

Ačkoli se dnešní společnost jeví jako individualistická, tak žáci středních odborných škol a žáci středních odborných učilišť umístili hodnotu být užitečný druhým na průměrné dvanácté místo. Lze dokonce uvažovat, že žáci středních odborných škol dokonce přikládají velký důraz na tuto hodnotu, protože ji umístili na místo deváté, což nekoresponduje s výzkumem P. Saka, kde tato hodnota obsadila šestnácté místo. Lze uvažovat nad tím, že si dnešní mladá generace uvědomuje problémy společnosti v oblasti sociálních služeb. Do jaké míry jsou tito respondenti ochotni se aktivně podílet, je otázkou pro hlubší výzkum.

Vliv předchozího režimu se projevil patrně i v umístění hodnoty společenské prestiže. Lze předpokládat, že postavení této hodnoty ovlivňuje i charakter dnešní společnosti.

Na neochotě angažovat se v politice se mohou podílet již zmíněné mediální kauzy z politické sféry, které nedělají dobré jméno aktérům v očích veřejnosti. Nejspíše z těchto důvodů je hodnota politické angažovanosti na posledním místě.

6.2. Diskuze

Obrázek 2 Grafické znázornění srovnání výzkumů

Na obrázku 3 lze názorně vidět rozdíly mezi preferencemi mezi jednotlivými hodnotami, které hodnotili respondenti z řad žáků středních odborných škol, žáků středních odborných učilišť a respondenti P. Saka. První sloupec je průměrné hodnocení všech respondentů žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť. V následujících dvou sloupcích lze vidět, jak se liší jednotlivé skupiny žáků při hodnocení jednotlivých hodnot. Poslední sloupec je pro srovnání naměřených hodnot s hodnotami, která naměřil ve svém výzkumu P. Sak.

Ze známých hodnot lze říci, že mládež především preferuje reprodukční hodnoty, které jsou tvořeny hodnotami rodiny a životního partnera. Tyto hodnoty jsou

následovány hédonistickými hodnotami, jež tvoří hodnoty přátelství, lásky a zájmů. Tyto hodnoty jsou společné pro zkoumané žáky středních odborných škol, žáky středních odborných učilišť i respondenty P. Saka. Žáci středních odborných škol stejně jako respondenti P. Saka dále preferují hodnoty globální nad hodnotami profesně - rozvojovými, které více preferují žáci středních odborných škol. Orientace globální je tvořena hodnotami zdravím a životním prostředím. Orientace profesně – rozvojová je tvořena hodnotami, které pomáhají jedinci dosáhnout seberealizace. Liberální hodnoty preferují žáci středních odborných škol nad hodnotami materialistickými, které jsou pro žáky středních odborných učilišť a respondenty P. Saka důležitější. Žáci středních odborných škol nadřazují hodnoty svobody a demokracie nad hodnoty majetku, platu. Za nejméně důležitou všichni respondenti považují hodnoty sociálně hodnotové.

Hodnoty jsou určitým způsobem diferencovány, což znamená, že některé hodnoty dnešní mladá generace preferuje více a jiné hodnoty naopak méně.

Z tabulky 2 je zřejmé, že žáci středních odborných škol preferují zejména vzdělání na úkor svým zájmům. Zatímco žáci středních odborných učilišť preferují před vzděláním rodinu a děti. Hodnota vzdělání činí nejvýznamnější rozdíl mezi oběma skupinami. Ostatní hodnoty jsou přibližně srovnatelné. Globálně preferované hodnoty jsou směřovány k zájmům jedince.

Jakkoliv se liší výzkum hodnotové orientace žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť od výzkumu P. Saka z roku 1996, tak lze konstatovat, že se obecný profil mladé generace z konce 20. století a současné mladé generace příliš nezměnil, to znamená, že hodnotová orientace žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť je v současnosti relativně stabilní.

7. Závěr

Cílem práce bylo zjistit změny v hodnotové orientaci žáků středních škol. Za tímto účelem byl vytvořen dotazník pro dotazování žáků středních škol.

Práce se zabývá vymezením pojmu hodnota a hodnotová orientace. Pojem hodnota se vyskytuje již v době antiky a je do dnešní doby diskutován mezi psychology, sociology či filosofy. Hodnoty se utvářejí a mění u každého jedince v průběhu života. Hodnoty lze chápat ve více smyslech. Hodnotu lze chápat jako prostředek dosažení cílů, o které člověk usiluje, či prostředek k uspokojení potřeb nebo zájmů. Soustava či hierarchie hodnot je označována jako hodnotová orientace, která ovlivňuje jednání jedince. Jedinec hodnotí co je pro něj dobré či špatné a dává jim určitý význam neboli hodnotu. Hodnotovou orientaci determinují materiální, sociální a výchovné podmínky.

Dále pak je popsán vývoj žáků středních škol ze strany psychické a sociální. Období, ve kterém se žáci středních škol ocitají, se nazývá obdobím dospívání. Toto období je nejkritičtější vývojovým stádiem. Jedinec musí biologicky vyspět a přijmout veškeré sociální úkoly a povinnosti. Jedinec z počátku svého vývoje odmítá hodnoty, jež jsou mu vnucovány dospělou společností. Staví se k nim odmítavě. Postupem vývoje je schopen tyto hodnoty akceptovat a přijmout i za své, pokud se do dospělé společnosti kladně zařadí. Pokud je však dospělou společností odmítán, odmítá i hodnoty společnosti akceptovat.

Dotazník byl zhotoven na základě výzkumu P. Saka. Tento dotazník byl distribuován mezi žáky středních odborných škol a žáky středních odborných učilišť. Vznikl zde problém ve srovnávání, který je způsoben rozdílnou velikostí souboru, přesto bylo srovnání uskutečněno, aby byly nalezeny tendence mladé společnosti. Z výzkumu bylo zjištěno, že žáci středních škol preferují některé hodnoty nad jinými.

Z porovnání dotazníku bylo zjištěno, že hodnotová orientace je v současnosti relativně stabilní.

Všeobecně lze říci, že žáci jsou reprodukčně zaměřeni. Jejich hodnoty jsou zaměřeny na rodinu, děti a životního partnera. Tyto hodnoty jsou následovány hodnotami přátelství, lásky a zájmů. Všeobecně lze tuto orientaci nazvat hédonistickou. Nejméně se zajímají o hodnoty sociálně hodnotové. Významného rozdílu mezi respondenty středních odborných škol, středních odborných učilišť a respondenty P. Saka dosáhla hodnota svobody. Mohlo by to být způsobeno tím, že respondenti P. Saka

odpovídali na dotazník v relativně krátkém odstupu po změně politického režimu. Dnešní mladá generace si pravděpodobně této hodnoty tolik neváží, protože dnešní standard svobody považuje za samozřejmý.

Žáci středních odborných škol preferují podobné hodnoty jako žáci středních odborných učilišť. Jejich rozdílnost je nejvíce patrná ve vnímání hodnoty vzdělání. To může být způsobeno i typem studované školy a způsobem zakončení studia. Lze tedy říci, že žáci středních odborných škol si váží hodnoty vzdělání. Zatímco žáci středních odborných učilišť preferují hodnoty vedoucí k osamostatnění a založení rodiny.

Toto rozpoložení hodnot je relativně stabilní. Z tohoto důvodu lze usuzovat, že klima ve společnosti je také relativně stabilní, jež se promítá do hodnotové orientace žáků středních odborných škol i žáků středních odborných učilišť.

8. Použitá literatura

- [1] ČÁP, J. Psychologie pro učitele. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983
- [2] ČÁP, J.: Psychologie výchovy a vyučování. Praha, Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3
- [3] ČÁP, J. - MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Vyd. 2. Praha : Portál, 2007. 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7
- [4] Demografie. DEMOGRAFICKÉ INFORMAČNÍ CENTRUM. *ANALÝZA: Zvyklosti spotřeby alkoholu v České republice*[online]. 2003 [cit. 2013-06-23]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=182
- [5] DOBROVOLSKÁ, D. - DUPLINSKÝ, J. Hodnotová orientace vysokoškoláka z hlediska současné koncepce hodnot. 1. vyd. Praha : SPN, 1981. 145 s. Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě
- [6] FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-626-8
- [7] HOLEČEK, V.; MIŇHOVÁ, J.; PRUNNER, Pavel. *Psychologie pro právníky*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-065-9.
- [8] HORÁK, J. Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec: Technická universita, 1997. ISBN 80-7083-257-6
- [9] HUDEČEK, J.: Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti. Praha, Academia, 1986. Stran 95. ISSN 0069-2298
- [10] KOHOUTEK, R.: Úvod do psychologie osobnosti. 2. vyd. Praha : Merkur, 1974. 98 s.
- [11] KUČEROVÁ, S.: Člověk – hodnoty – výchova. Kapitoly z filosofie výchovy. Prešov, Mana Con, 1996. Strana 231. ISBN 80-85668-34-3
- [12] LANGMEIER, J.: Krejčířová, D.: Vývojová psychologie. Vydání 3. Praha, Grada Publishing, 1998. Strana 343. ISBN 80-7169-195-X
- [13] MACEK, Petr. Adolescence : psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Vyd. 1. Praha : Portál, 1999. 207 s. ISBN 80-7178-348-X
- [14] ŘEHAN, V. – ČAKIRPALOGLU, P. Sociální status a hodnotová orientace mladé generace. In: Československá psychologie č. 3/2000, str. 202 až 215

- [15] ŘÍČAN, P.: Psychologie osobnosti : [obor v pohybu]. Vyd. 5., rozš., V Grada Publishing 1. Praha : Grada, 2007. 196 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1174-4
- [16] SAK, P.: Proměny české mládeže : česká mládež v pohledu sociologických výzkumů. Vyd. 1. Praha : Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- [17] SMÉKAL, V.: Pozvání do psychologie osobnosti : člověk v zrcadle vědomí a jednání. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2002. 517 s. Studium. ISBN 80-85947-81-1.
- [18] SMÉKAL, V.: Utváření a vývoj osobnosti: psychologické, sociální a pedagogické aspekty. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN: 80-85947-83-8
- [19] VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie : dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- [20] SAK, P.: Proměny české mládeže. Praha, Petrklíč, 2000. Strana 291. ISBN 80-7229-042-8
- [21] VÁGNEROVÁ, M.: Vývojová psychologie 1. Dětství a dospívání. Praha, Karolinum, 2005. Strana 467. ISBN 80-246-0956-8
- [22] ZBOŘIL, B.: Poznání, hodnocení a tvoření norem. Ostrava: 1947

9. Seznam obrázků, grafů a tabulek

Obrázek 1 Grafy s procentuálním rozdělením preferencí práce a studia.....	28
Obrázek 2 Grafické znázornění srovnání výzkumů.....	32
Tabulka 1 Výsledky výzkumu P. Saka	23
Tabulka 2 Preference hodnot žáků středních odborných škol a žáků středních odborných učilišť podle výsledků výzkumu.....	28

10. Příloha

Zde je uveden dotazník, který byl distribuován pomocí internetu žákům středních oděvních a textilních škol. Žáci byli v posledním ročníku svého studia.

Ahoj,
ráda bych Tě poprosila o vyplnění tohoto dotazníku, který bude sloužit k vypracování mé bakalářské práce. Celý dotazník je anonymní, takže se nemusíš bát odpovídat.

Děkuji Ti za spolupráci

Markéta Kašparová

V případě, že se budeš chtít na cokoli zeptat, tak mě můžeš kontaktovat:

marketa.kasparova@centrum.cz

Dotazník

Nyní se tě zeptám na pár osobních otázek.

1. Jsi?

- ☐ Žena
- ☐ Muž

2. Kolik ti je let?

3. Co studuješ?

- ☐ Střední odbornou škola
- ☐ Střední odborné učiliště

4. Chceš jít studovat nebo pracovat po ukončení studia?

- ☐ Pracovat
 - Proč?.....
- ☐ Studovat
 - Proč?.....

5. Přiřaď k jednotlivým hodnotám počet bodů, podle toho za jak důležité je považuješ.

Zdraví	1	2	3	4	5
Mír	1	2	3	4	5
Láska	1	2	3	4	5
Životní partner	1	2	3	4	5
Rozvoj osobnosti	1	2	3	4	5
Být užitečný druhým	1	2	3	4	5
Společenská prestiž	1	2	3	4	5
Politická angažovanost	1	2	3	4	5
Životní prostřední	1	2	3	4	5
Přátelství	1	2	3	4	5
Rodina, děti	1	2	3	4	5
Svoboda	1	2	3	4	5
Úspěšnost v zaměstnání	1	2	3	4	5
Zájmy, koníčky	1	2	3	4	5
Soukromé podnikání	1	2	3	4	5
Pravda, poznání	1	2	3	4	5
Zajímavá práce	1	2	3	4	5
Demokracie	1	2	3	4	5
Plat	1	2	3	4	5
Vzdělání	1	2	3	4	5
Majetek	1	2	3	4	5

V tomto rozsahu a znění byl dotazník předložen žákům střech odborných škol a středních odborných učilišť.